

Egy nemzedék hivatása

Ady Endre költészetének hazai fogadtatásához

„Szeretném hinni, hogy Ady Endre sírva felpanaszolt életbérént a hálás utókor nem ünnepi alkalmak keresésében fogja visszafizetni — írja Szentimrei Jenő a kolozsvári *Vasárnapi Újság* egyik vezércikkében, 1924-ben, a költő halálának ötödik évfordulója s az Ady-szülők aranylakodalma ünnepélyes hangulatában. — Lehet, hogy karriert csinál holta után Ady Endre. Már iskoláskönyvekbe sem tartják méltatlannak felvenni egy-két versét, már itt-ott emlékezni is szabad róla, s talán a szobra is állani fog, de ennek a nemzedéknek, amely előtt önvérével törte föl az ugart, nagyobbra van hivatása és kötelessége Ady Endre iránt. Ennek a nemzedéknek fáradoimat, küzdelmeiket, gúnyt, leki-csinylést, elgáncsoltatást nem ismerő tanítómunkával kell beérkeztetnie Ady Endrét egy nemzet apraja-nagyja szívéig.“

Ez hát a program, amelyet a költőtárs, pontosabban a magát Ady Endre szellemi örökösének, hűséges sáfárának valló Szentimrei a vezetése alatt álló lapban megfogalmaz. A cél, amelyet a kialakulófélben levő erdélyi magyar irodalom, illetve az irodalomszervezők egyik szárnya, a széles népi tömegek felé tájékozódó polgári radikálisok szeretnének elérni, hogy a többszörösen újra- meg át-retegződő olvasóközönség a hazai és külföldi irodalmi életre egyaránt figyelő, az önállóság igényével fellépő erdélyi magyar irodalmat eltartó olvasótáborra nevelődjék.

Aprily Lajos mondotta egyszer, a hagyomány szerint a húszas évek elején, hogy az embereket ezentúl aszerint kell megkülönböztetni, ellenesei-e avagy barátai, népszerűsítői Ady Endrének. Nos, kik, miért és hogyan hivatkoznak rá, miért nyúlnak Adyhoz, a személyes ismeretség jogán idézik-e pusztán emlékét, avagy megtartó példát keresve, s azt megtalálva, a *mi-tudat* erősítése végett fordulnak hozzá? — megannyi izgalmas kérdés a korabeli sajtóban bűvárkodó számára.

A terjedelmes sajtóanyagból két kolozsvári lap, a *Vasárnap* és a *Vasárnapi Újság* Ady-vonatkozásait szeretném az alábbiakkal hozzáférhetővé tenni a további kutatások számára.

A Kriterion Könyvkiadó megbízásából az elmúlt esztendőben összeállítottam e két, méltatlanul elfelejtett (igaz, eléggé nehezen hozzáférhető) hetilap irodalmi antológiáját. Minthogy az antológiát a *Vasárnap* és a *Vasárnapi Újság* történetének részletes leírása vezeti majd be, ezért itt csak a legszükségesebbek felelevenítésére szorítkozom. Négyéves időszakot fog át a két lap — 1921. november 13. és 1925. március 29. között jelentek meg —, s noha a *Vasárnapi Újság* nem minden tekintetben folytatója a *Vasárnap* megkezdte útnak, mégis egységes egészként foghatjuk fel a két lap pályáját.

A *Vasárnap* a Kalácsa Betéti Társaság — Kós Károly, Nyíró József, Páál Árpád, Szentimrei Jenő és Zágoni István mindenféle tőkés csoportosulástól független irodalmi vállalata — kiadásában jelent meg, s az Erdélyi Néppárt szócsové volt. Főszerkesztőként Benedek Elek, felelős szerkesztőként a mindenek, egyszemélyben szerkesztő, szervező és grafikus Kós Károly, majd 1922. június 15-től Szentimrei Jenő jegyezte a lapot, amely képes politikai néplap jellegével elsősorban a falusi földműves és a velük rokonszenvező értelmiség rétegekhez szólt. Megszűnéséig — 1923. január 21-ig — három évfolyamot, összesen 62 számot ért meg. A fő hangsúlyt a néppárti eszmék terjesztésére helyezte, az irodalmi alkotások aránya viszonylag kicsi.

A *Vasárnapi Újság* a kalácsa-csoport erőfeszítései eredményeként a Kalácsa kibővítéséből a korabeli irodalmi bal- és jobboldal erőinek időleges összefogásával életre hívott Haladás Lap- és Könyvkiadó Betéti Társaság kiadásában jelent meg, először 1923. május 6-án: III. évfolyam 1. szám jelzessel. Főszerkesztőként Benedek Elek jegyezte, szerkesztője Szentimrei Jenő. A Haladás egy év múlva felbomlott, a lap az 1924. évi 13. számtól emiatt V. évfolyamot jelez, s a *Vasárnapi Újság* visszakerül a kalácsások tulajdonába. Az 1925. március 29-én megjelent utolsó — VI. évf. 13. — számáig összesen 97 alkalommal látott napvilágot, s végül

beolvadt a Paál Árpád szerkesztésében újrainduló *Újság* című napilapba. A *Vasárnapi Újság* már bevallottan irodalmi, művészeti, kulturális magazin, napi politikával egyáltalán nem foglalkozik, hangsúlyozottabban fordul a városi iparos, kereskedő és értelmiségi rétegek felé, bennük remélve az önállósulás útjára sodródott erdélyi magyar kultúra támogatóit, fenntartóit, ezeknek a rétegeknek a kiművelésén, irodalmi ízlésének kialakításán fáradozott.

Szükségesnek látszott ez a dióhéjnyi laptörténet egyrészt az Ady-vonatkozások bibliográfiai adatainak megértése végett, másrészt, hogy időben és térben elhelyezhető legyenek.

Négy nagy csoportra osztható ez a ma már nemcsak kortörténeti szempontból érdekes, hanem az Ady utóéletében dokumentumértékkel bíró anyag. Íme a leltár.

I. Eredeti Ady-versek

1. Első közlés

*Zokszó Ferenczy Zsizi*hez. (1924. július 20. — V. évf. 28. sz. — 4.) A lapban a verses ajánlás fotókópiája jelent meg, letakart címmel. A költő Szentimreiné Ferenczy Zsizi-nek, Csinszka gyermekkori barátjának írta e sorokat 1917 novemberében, a nászajándékkul küldött „összes Ady” elé.

2. „Elfelejtett versek”

Intermezzo. (1924. augusztus 3. — V. 30. — 11.) A szerkesztőségi megjegyzés szerint e verset, amely kötetben még nem jelent meg, Földessy Gyula szíveségéből közlik, mutatványként a Dóczy Jenővel szerkesztett, rövidesen megjelenő *Ady-múzeum* című kötetből.

Boldog örvény. (1925. március 15. — VI. 11. — 17—18.) A tanulmányait Budapestén végző Jakab Géza, a lap munkatársa a *Színház* megsárgult évfolyamaiban lapozva talált erre a versre (1903. december — I. 5. — 13—20.); *Egy régi vers s egy régi költő* címmel pársoros bevezetőt írt hozzá.

3. Ismert versek

Az én testamentumom, *Az Úr érkezése*, *A föl-földobott kő*, *A grófi szérún és a Két kuruc beszélget*. (Tegnap ott, máma itt) (1922. január 7. — II. 1. — 2—3.) Noha ismert versekről van szó, mégis érdemesnek tartottam felsorolni őket, mint-hogy a *Vasárnap* vezércikkírója, Szentimrei Jenő az újévi beköszöntőben ezeket a verseket közli teljes egészükben. Már a cikk címe is sokatmondó: *Petőfi és Ady*. Petőfi és Ady, „a ma élő magyarság legnagyobb poétája” életében és költészetében fellelhető párhuzamokat bontja ki a szerző, s hazafisága, sajátosan-mélyen vallásos lírája, és — némi túlzással — a Petőfi verseihez hasonlóan közérthető *A grófi szérún* jogán a néppárt zászlajára a Petőfi neve mellé odakerül az Ady is.

II. Ady emléket idéző, nagysága előtt tisztelgő versek

Ady Mariska: *Éjjeli beszélgetés (Ady Endre szellemével)* (1925. március 1. — VI. 9. — 19.)

Áprily Lajos: *Patroklos alszik. A halott Ady emlékének*. (1924. július 20. — V. 28. — 8.)

Bartalis János: *Sírbeszéd Ady Endréhez. Halálának ötödik évfordulóján*. (1924. február 17. — IV. 7. — 13.)

Ritoók Emma: *Közös sorsok útja. Ady Endre emlékére*. (1925. január 11. — VI. 2. — 23.) *Ady koszorúja* címmel Rozsnyay Kálmán szerkesztésében összeállítás jelent meg Adyhoz vagy Adyról írt versekből, köztük Áprily Lajos, Mihály László írásai; e kötetből közölt mutatvány a Ritoók Emma verse.

Szentimrei Jenő: *Don Juan második élete*. XVIII. ének. 19—26. szakasz. (1924. július 20. — V. 28. — 7.) A szerző verses regényt írt, ebből ez a rész az Ady emléket idézi. Az első szakaszt elhagyva, három sor módosítással a Rozsnyai-féle kötetbe is bekerült, onnan az *Igaz Szó* 1957-es Ady-számába, valamint Szentimrei posztumusz verseskötetébe (*Versek*, 1968) *Ady óda* címmel.

III. Ady életét-költészetét népszerűsítő, elemző írások

Ady-anekdota. (1925. február 15. — VI. 7. — 16.) A lapban beindult *Új anekdotakincs* rovatban közlik az 1917-es történetet, amelyben I. E. kolozsvári újságíró pörüljárását meséli el a szerkesztő Szentimrei (aláírás nélkül).

Ady Endre és a nők. (1924. július 27. — V. 29. — 17—18.) *Az asszonyok vasárnapja* rovatban eléggé lényeglátó ismertetés Ady szerelmi lírájáról, Ady és Léda kapcsolatáról, Csinszka szerepéről Ady életében.

„[...] Itt is [ti. szerelmi lírájában], mint mindenben, a teljesség átéléset szomjazta, hogy az életet a maga teljességében tudja kifejezni. Ezt a költészetet nem lehet és nem szabad a társas illem keretei közé beszorítani, egyszerűen azért, mert nem tűri magán sem ezeket, sem semmiféle más korlátokat. Abszolút szabadságot kíván, de saját költészete számára is, hogy teljes magát állíthassa oda, ha tanulságul, ha gyönyörűségül, ha gyötrelmek okozójául a világ elé, mert az a

költő s főként a lírai költő rendeltetése, hogy önnön tüzének lángjai közt szemünk láttára égjen el.

Ebből a látószögből nézve Ady egyedülálló lírája színekben, bőségben, mélységben és teljességben a legtöbbit a nőknek köszönheti. Léda ösztönzésére tanul meg franciául és kerül ki Párizsba, ahol a legjobb cimborája lesz a szépségek birodalmában ez a nem mindennapi asszony. Ő fedi föl előtte Nyugat kultúrájának káprázatos gazdag kincsházát, és ezzel kapja meg Ady költészete a férfiaság keserű alaphangját, melyből a magyar tétlenség, rövidlátás és tunyaság ostorát fonja meg. Lédának köszönheti a »legszebb szerelmet«, amely benne egy vulkánt fúj föl, s szakadnak, patakoknak nyomán a szebbnél szebb, délszaki bujaságú és túlfűtöttségükben páratlanul álló Léda-versek. [...] Ez a szerelem bontja ki a váradi tehetséges újságíró-poétából Ady Endrét, a Vér és Arany költőjét, és ez a szerelem több volt egyszerű szexuális gyönyörkeresésnél, ebben úgy egyúvé forrik elválaszthatatlanul az »égi és a földi« tartalom, akárcsak a külső forma a mondanivalójával azokban az Ady-versekben, amelyek méltán csinálták meg a maguk forradalmát és iskoláját a magyar költészetben.

[...] Mindazonáltal, hogy sokan szerették s hogy sokat szerették, két vonzalma tudott csak elhatározó irányt szabni életének és művészetének: *Léda* és *Csinszka*. Egy okos, nagyon művelt és nagyon élő asszony, aki a pálya fölszálló ívét rajzolta meg energikus, céltudatos kézzel, és egy fiatal, szinte gyereklány, aki az »ifjú karok kikötője« lehetett Ady Endre számára. Akinek meg kell vallania, hogy ezt »az összes szerelmet« ajándékol hozhassa neki. A kis, eszes, önfeláldozó Boncza Bertuka nagy áldása volt egyre gyengülő, erőben szemlátomást aláhajló utolsó éveinek. [...]"

Aláírás nincs a cikk alatt, a stílusjegyek alapján azonban Szentimrei Jenőre gyanakszunk.

Ady Endre és a tamáskodó újságíró. (1923. június 3. — III. 5. — 15.) A *Vasárnapi Újság* az előfizetők beédesgetése céljából, engedve a kor divatjának, *Grafológia*-rovatot indított, már az első számoktól. Egy tamáskodó kolozsvári újságíró próbára akarván tenni a grafológust, egy Ady-levelezésletet küldött el elemzés végett. Az akkor szenzációzámba menő íráselemzés, lévén találó, ma is érdeklődésre tarthat számot. Erdemesnek tartom ideiktatni. Az eredetinek hasonmását is közli a lap:

„kodni. Most csak azt tudja / meg, hogy hetek óta beteg / voltam. De nyolc nap óta / élni akarok, négy nap óta / járok, ödelgek a Tavaszban /“

„A végletek embere. Tökéletes jóság és tökéletes rosszaság váltogatják sűrűn egymást a lelkében. Sokszor elképzelhetetlen akarateréjű, de ugyanakkor száznál-mas akaratlanságot is mutat. Föltétlenül művész, zseni. Szereti, ha becézik, ő azonban rideg kegyetlenséggel képes gyötörni az őt szeretőket. Forrongó, forradalmi kedély, aki állandó nyugtalanságok között hanyódik. Semmiféle gazdasági érzéke nincs, a pénzt a legkönnyelműbben elszórja. Szexuális életében túlzottan szenvedélyes. sok tekintetben aberrációs hajlamú. A nőkel szemben állhatatlan.“

„A kételkedő Saulusból az eset óta Paulus lett“ — fűzi hozzá a szerkesztő.

Becsky Andor: *Az erdélyi irodalom mai keresztmetszete I.* (1924. október 12. — V. 40. — 13—14.) A lap teret enged a vitatkozó kedvű fiatal íróknak. Becsky Andor ezzel az írásával kezdeményez. Elmarasztalja az erdélyi írókat, vidékieknek, elmaradottnak bélyegzi őket. A szerző szerint sok az Ady-, Tagore-, Szabolcska-, de még a Petőfi-utánozó is. Megállapítja: nem utánozni kell Adyt, hanem folytatni. Hiszen alapjában más a kor, amelyben az erdélyi magyarság szószólói, a költők élnek.

Fehér Dezső: *Nagyváradi Napló.* (1924. április 20. — V. 16. — 22—23.) A lap felkérésére Fehér Dezső néhány sorban visszaemlékezik 30 esztendő szerkesztői pályafutására, a *Nagyváradi Napló* 26 éves múltjára. „Amikor aztán a »Nagyváradi Naplót« megalakítottam 26 év előtt és éles újságíró szemem meglátta a redakciómba került olyan kiváltságos tehetségeket, mint Ady Endre, Nagy Endre, [...] Dutka Ákos, Juhász Gyula, [...] Emőd Tamás, Ligeti Ernő, Zsolt Béla, Antal Sándor — tehetségimádó rajongásommal igyekeztem őket ráeszméltetni, hogy a vidéki szerkesztőségi műhely csak rövid stációja lehet talentumok meddő pazarlásának. És életem, újságírói pályám alkony felé közeledő öregségének legnagyobb boldogsága és büszkesége, hogy azok a fényugarak, melyek redakciómban lobbantak fel, ragyogó meteorjai lettek a magyar irodalomnak és az újságírásnak, míg én megmaradtam a régi műhely Házörzőjének, ahová várom, várom a hozzájuk hasonló újakat, fiatalokat... [...]"

Ugyanebben a lapszámban még Dénes Sándor, a szatmárnémeti *Szamos*, és Nagy Sándor, a zilahi *Szilágyság* szerkesztője említi Ady-vonatkozású emlékeket is.

Kömüves [N.] Lajos: *Ady Endre zilahi iskolája*. (1923. július 22. — III. 12. — 14—15.) A riporter a zilahi Wesselényi-kollégiumról ír. Megszólaltatja Ady egykori tanárai közül Both Istvánt és Kerekes Ernőt, s részletesebben ír Kincs Gyuláról.

Kuncz Aladár: *Ady Endre*. (1924. július 27. — V. 29. — 3—7.) Az Ady-szülők aranylakodalmá alkalmából rendezett Ady-ünnepen elmondott beszéd. (Irodalomtörténeti érdekessége miatt teljes egészében újraközöljük.)

Nagy Sándor: *Ady Endre ősi otthonában*. (1923. szeptember 23. — III. 21. — 9.) Nagy Sándor, a zilahi *Szilágyság* szerkesztője Erőmindszenten meglátogatja az Ady-szülőket. Beharangozza a következő évre esedékes aranylakodalmat. Az 1924-ben sorra kerülő ünnepek előkészítésében, megszervezésében oroszánrésze volt.

Szentimrei Jenő: *Ady Endrét ünnepejük* (1924. július 20. — V. 28. — 3—6.) Az Ady-émlékszám vezércikke. A szerző számba veszi a hagyományokat, a nagy elődöket: Petőfi, Kemény Zsigmond, Jósika, Szenczi Molnár, Apáczai Csere, Bod Péter nyugszik többek között az erdélyi földben. Két jelentős bölcsőt ringatott: Aranyét és Adyét.

Figyelmeztet Szentimrei: az ünnep elszáll, Ady méltó ünneplése az lenne, ha mindenki szívébe zárná-fogadná, ha a hétköznapok nyomorúságai között sokan hirdetnék azt a hitet, képviselnék azt az eszmét, amelynek jegyében aznap Zilahon az ünneplő poéták egyeseregelték az ország minden zegéből-zugából.

Szentimrei Jenő: *Lenci bácsi*. (1924. augusztus 3. — V. 30. — 6—8.) Beszámoló riport az emléktábla avatásáról, Erőmindszentről. Ugyanakkor kitünő portrét fest Ady Lőrincről, amely nem esik pontosan egybe az irodalomtörténészek beállításával, miszerint fia költő-mesterségét értetlenül, ellenkezéssel szemlélte volna.

Szentimrei Jenő: *Petőfi és Ady*. (1922. január 7. — II. 1. — 2—3.)

Ady Endre és a színház. (1924. július 20. — V. 28. — 13.) A lap a „Vasárnapi Újság színháza” rovatában a magát (—) szignóval jelző szerző kimutatja, hogy Adyra nem voltak olyan nagy hatással a világot jelentő deszkák, mint a költői nagyságban hozzá mérhető Vörösmartyra, Petőfire vagy Aranyra. Noha Ady is írt szindarabot, színházi kritikát meg éppen bőven, s a Nagy Endre-féle kabarének is hosszú ideig lelkes közönsége volt, mégsem tudta — valószínűleg alkati adottságai miatt — érdeklődését hosszú távon ébren tartani.

IV. *Ady vonatkozású képek*

Az Ady-szülők, Ady szülőháza, Ady erőmindszenti szobája, Nagy Sándor, a költő zilahi tanára. (1923. szeptember 23. — III. 21.)

Az Ady-szülők, Ady az erőmindszenti kúria kerti lugasában, Ady és Csinszka Ferenczy Zsizsinek dedikált képe, Ady dedikált képe Zsókanak (Denes Zsófiának), Boncza Bertuka képe 1914-ből, a *Zokszó Ferenczy Zsizsi*hez fotókópiája, az erőmindszenti új kúria, Ady-szülőház. (1924. július 20. — V. 28.)

Ady arcképe a vasúti szabadjegyen, az erőmindszenti emléktábla (tervezője Kós Károly), az Ady-ünnepek rendezői és főszereplői autogramjainak fotókópiája. (1924. július 27. — V. 29.)

Ez a leltár talán kiindulópontul szolgál majd Ady Endre költészete hazai fogadtatásának elemzéséhez (a húszas években). Addig is, amíg sikerülni fog hasonló részletességgel fölmérni nemcsak a hetilapokban, de a jelentősebb napilapokban (*Keleti Újság*, *Újság*, *Ellenzék*) még lappangó Ady-vonatkozású, költészete és eszméi ellen szegülő és mellette harcosan kiálló írásokat egyaránt, hogy árnyaltabbá válhasson a kép. Mert egyelőre egyértelműen pozitív a mérleg, s legfeljebb néhol, a cikkek nyersebb megfogalmazásaiból sejtethetjük, hogy szép számmal akadhattak más jellegű megnyilatkozások, elutasítások is.

Mert mai szemmel nézve az csak természetes, hogy a kolozsvári *Vasárnapot* és a *Vasárnapi Újságot* létrehozó polgári radikális írók, újságírók csoportja, akik a társadalmi bajok orvoslásának módját a dolgozók egymásratalálásában, a közös múlt megismerésében, egymás munkájának, az évszázadok folyamán összehordott, felhalmozott kultúrkincseinek kölcsönös megbecsülésében látják, sokszor folyamodnak Ady Endréhez megtartó példáért. Ehhez természetesen hozzájárult jelentős mértékben az is, hogy a költő Szentimrei Jenőre már korábban nagy hatással voltak az Ady-versek, s a személyes ismeretség, barátság mintegy predestinálta arra, hogy az 1918-ban Ady-cikkkel indult lapjában, az *Új Erdélyben* meghirdetett elveket a későbbiek folyamán a *Vasárnapban* és a *Vasárnapi Újságban*, akkor már mint Ady eszméinek elkötelezett terjesztője és népszerűsítője váltsa valóra.